

РОБЪРТ ШЕКЛИ

ЛАКСИАНСКИЯТ КЛЮЧ

Част 0 от „Грегор и Арнолд“

Превод от английски: Виолета Чушкова, 1983

chitanka.info

Ричърд Грегър седеше зад бюрото си в прашната канцелария на Службата на Първокласно междупланетарно обеззаразяване „А.А.А.“. Беше вече почти обед, а съдружникът му Арнълд, все още не беше се мяркал. Грегър тъкмо редеше един необикновено сложен пасианс. Изведнъж чу трясък в преддверието.

Вратата на Службата „А.А.А.“ се откряна и Арнълд си подаде главата.

— Кое време е? — попита Грегър.

— Идвам да ти съобщя, че благодарение на мен ние с теб сме вече богати — отвърна Арнълд. Той със замах отвори вратата до края и направи драматичен жест с ръка:

— Внасяйте, момчета!

Четирима запотени мъжаги стовариха в стаята една правоъгълна, голяма колкото малко слонче, черна машина.

— Полюбувай й се! — каза гордо Арнълд. Той плати на носачите и с ръце, кръстосани отзад, заоглежда с присвити очи машината.

Грегър прибра картите с бавните и уморени движения на препатил в живота си човек. Стана и обиколи машината.

— Добре де, предавам се. Какво е това?

— Пред теб стоят един милион долара, които сами ни се навират в ръцете — отговори Арнълд.

— Ясно. Но все пак какво е то?

— Безплатен производител — отвърна Арнълд и се усмихна гордо. — Тази сутрин минах покрай Междузвездния вехтошарски магазин на Джо и гледам това чудо стои на витрината. Взех го почти без пари. Джо дори не знаеше за какво служи.

— Нито пък аз знам — каза Грегър. — Ами ти?

Арнълд бе застанал на четири крака и се опитваше да прочете надписите, издълбани отпред на машината. Без да вдигне очи, той каза:

— Чувал си за планетата Мелдж, нали?

Грегър кимна. Мелдж бе третостепенна, отдалечена от търговските пътища малка планета в северната периферия на галактиката. На времето Мелдж бе имала изключително напреднала цивилизация благодарение на така наречените Мелджийски стари занаяти. Техниката на Старите занаяти се бе изгубила през вековете, макар че все още някои отделни изделия се появяваха тук и там.

— И това произведение на Старите занаяти ли е? — попита Грегър.

— Точно така. Това е Мелджийски безплатен производител. Съмнявам се дали има и четири-пет от тях в цялата вселена. Те са уникати.

— А какво произвежда? — попита Грегър.

— Откъде да знам? — отвърна Арнълд. — Подай ми, ако обичаш, мелджо-английския речник.

Като се стараяше да запази спокойствие, Грегър отиде до библиотечния шкаф.

— Не знаеш какво произвежда...

— Речника, моля! Благодаря. Има ли значение какво произвежда, щом го произвежда *безплатно*? Тази машина черпи енергия от въздуха, космоса, слънцето, отвсякъде. Няма нужда да я включваш в мрежата, да ѝ сипваш гориво и да я обслужваш. Тя може да работи вечно.

Арнълд отвори речника и затърси думите от надписа върху Производителя.

— Безплатна енергия...

— Тези стари майстори не са били глупаци — отбеляза Арнълд, като нахвърляше превода си в едно джобно тefтерче. — Производителят черпи енергия направо от въздуха. Така че наистина няма значение какво произвежда. Ние винаги можем да го продадем и колкото и да вземем, то ще е чиста печалба.

Грегър погледна дребничкия си подвижен съдружник и продълговатото му нещастно лице стана още по-тъжно.

— Арнълд — каза той. — Бих искал да ти напомня нещо. Преди всичко ти си химик. Аз съм еколог. Ние и двамата не разбираме нищо от механизми, а още по-малко от сложни чуждопланетни машинарии.

Арнълд кимна разсеяно и завъртя един избирателен диск. Производителят издаде сух клокочещ звук.

— И дори нещо повече — продължи Грегър, като отстъпи няколко крачки, — ние сме специалисти по планетарно обеззаразяване. Вероятно не си забравил това? Няма защо да...

Производителят започна да кашля на пресекулки.

— Най-сетне го разбрах! — каза Арнълд. — Ето какво е написано: „Безплатният производител «Мелдж» е нов триумф на

лабораториите «Глотън»“. Гарантираме, че той е неразрушим, нечуплив и бездефектен. Включване в източник на енергия не е необходимо. За пускане в действие натиснете копче едно. При изключване ползвайте Лаксиански ключ. Вашият Безплатен производител „Мелдж“ е снабден с вечна гаранция срещу всякаква неизправност. Ако въпреки всичко се окаже дефектен, моля върнете го незабавно на лаборатории „Глотън“.

— Може би не се изразих достатъчно ясно — каза Грегър. — Ние сме планетарни...

— Не ставай досаден — прекъсна го Арнълд. — Накараме ли това чудо да заработи, можем да се пенсионираме. Ето копче едно.

Машината задрънча зловещо, а след малко равномерно забръмча. Изминаха няколко минути, без да се случи нещо.

— Трябва да позагрее — рече грижовно Арнълд.

След малко от един отвор в основата на машината започна да се сипе сив прах.

— Вероятно това е отпадъчен продукт — измърмори Грегър. В следващите петнадесет минути обаче прахът продължи да се сипе по пода.

— Успех! — извика Арнълд.

— Какъв ли е този прах? — попита Грегър.

— Нямам и представа. Ще трябва да му направя анализ.

С триумфална усмивка Арнълд сипа малко прах в една епруветка и бързо отиде до работната си маса.

Грегър остана при Производителя, наблюдавайки бликация поток от сив прах. Накрая той каза:

— Не е ли по-добре да го изключим, докато установим какво произвежда?

— В никакъв случай — отвърна Арнълд. — Каквото и да е — то струва пари. — Той запази бунзеновата си лампа, напълни една епруветка с дестилирана вода и се залови за работа.

Грегър сви рамене. Той бе свикнал с вятърничавите замисли на Арнълд. Откакто бяха създали Служба „А.А.А.“, Арнълд непрекъснато търсеше начини за бързо забогатяване. Неговите по-преки пътища обикновено довеждаха до повече работа, отколкото обикновеният старомоден труд, но Арнълд бързо забравяше това.

Е, помисли си Грегър, така поне не скучаеха. Той седна на бюрото си и се захвана с един сложен пасианс.

През следващите няколко часа в канцеларията цареше тишина. Арнълд работеше прилежно, прибавяше химикали, изливаше утайки и проверяваше резултатите в няколкото дебели книги, които държеше на работната си маса. Грегър донесе сандвичи и кафе. След като похапнаха, той започна да се разхожда напред-назад из стаята и да наблюдава как сивият прах извира непрестанно от машината.

Бръмченето на Производителя постепенно се усили и прахът започна да се сипе в по-плътна струя.

Един час по-късно Арнълд вдигна глава.

— Работата се изясни — заяви той.

— Е, и какъв е този прах? — попита Грегър, като се чудеше дали поне веднъж Арнълд не бе попаднал на нещо.

— Този прах — рече Арнълд — е тангрийз. — Той погледна очаквателно Грегър.

— Тангрийз ли?

— Несъмнено.

— Тогава бъди добър и ми обясни какво е това тангрийз! — повиши тон Грегър.

— Предполагам, че знаеш. Тангрийзът е основната храна на мелджийския народ. Един възрастен мелджиец консумира няколко тона годишно от него.

— Храна, значи. — Грегър погледна с други очи дебелия пласт от сив прах. Машината, която произвежда непрекъснато, по двадесет и четири часа на ден, може да се окаже твърде доходоносна. Особено пък щом не се нуждае никога от ремонт и няма никакви производствени разходи.

Арнълд бе вече отворил телефонния указател.

— Ето, това ми трябва! — Той набра един номер. — Ало, междузвездна хранителна корпорация? Дайте ми президента, моля! Какво? Отсъства? Тогава вицепрезидента. Да, важно е... По канален ред ли? Добре, ето за какво се отнася. Аз съм в състояние да ви доставя почти неограничено количество тангрийз, основната храна на мелджийците. Да, точно така. Знаех, че това ще ви заинтересува. Да, разбира се, ще почакам.

Той се обърна към Грегър:

— Тези корпорации си мислят, че могат да пробутват... да?... Да, сър, точно така, сър. Вие *търгувате* с тангрийз, така ли? Чудесно, великолепно!

Грегър се приближи, напрягайки слух да чуе какво се говори от другия край на жицата. Арнълд обаче го блъсна леко настрани.

— Цената? Ами, каква е средната пазарна цена?... Да, ясно, пет долара на тон не е много, но предполагам — какво? Пет *цента* на тон ли? Вие се шегувате! Нека да говорим сериозно!

Грегър се отдалечи от телефона и се отпусна отегчено в едно кресло. Равнодушно той чу как Арнълд казва: „Да, да. Добре, но аз не знаех, че... Разбирам. Благодаря.“

Арнълд постави слушалката.

— Изглежда, на Земята няма голямо търсене на тангрийз каза той. — Тук имало само около петдесет мелджиеца. А цената на транспортирането му до северната периферия е кошмарно висока.

Грегър повдигна вежди и погледна към Производителя. Очевидно той бе влязъл в темпо, защото произведеният тангрийз се лееше като вода от пожарникарски маркуч. Всичко в стаята бе покрито със сив прах. Пластът пред машината бе достигнал вече половин фут.

— Не се безпокой — каза Арнълд. — Тангрийзът сигурно има и друга някаква употреба. — Той се върна на масата си и разтвори още няколко дебели книги.

— Няма ли все пак да го изключим за известно време? — попита Грегър.

— В никакъв случай — каза Арнълд. — Той е *безплатен*, не разбираш ли това? И сега трупа за нас пари.

Арнълд потъна в книгите си. Грегър започна да се разхожда из стаята, но му беше трудно да газди до глезени в натрупания тангрийз. Той отново се отпусна тежко в креслото, чудейки се защо на времето не бе се заел с паркова техника.

Привечер сивият прах, който изпълваше стаята, достигна няколко фута дебелина. Две-три писалки, моливи, една чанта и едно шкафче за папки се бяха вече изгубили из него. Грегър започна да се опасява, че подът няма да издържи на тежестта. Наложил се да изкопае

пътека до вратата с едно кошче за книжни отпадъци, което му служеше за импровизирана лопата.

Най-сетне Арнълд уморено затвори книгите с вид на човек, изпълнил дълга си.

— Има и друга употреба.

— Каква?

— Употребява се и като строителен материал. След няколко седмичен допир с въздуха той се втвърдява като гранит, известно ли ти е това?

— Откъде да ми е известно?

— Свържи се по телефона с някоя строителна компания. Още сега ще уредим този въпрос.

Грегър позвъни на строителната компания „Толедо — Марс“ и каза на някой си О’Тул, че са готови да им доставят почти неограничено количество тангрийз.

— Тангрийз ли? — попита О’Тул. — В наши дни не се използва много като строителен материал. Не хваща боя, разбирате ли?

— Така ли? — рече Грегър.

— Наистина. Да ви кажа ли какво. Тангрийзът се употребява като храна от някакъв смахнат народ. Защо не...

— Предпочитаме да го продаваме като строителен материал — прекъсна го Грегър.

— Добре тогава, смятам, че можем да го изкупим. При нас винаги се намира по някой евтин строеж. Ще ви дадем за него по петнадесет на тон.

— Долара ли?

— Цента.

— Ще ви се обадя допълнително — каза Грегър.

Като чу предложението, съдружникът му кимна важно.

— Това не е зле. Да предположим, че тази наша машинка произвежда по десет тона на ден, всеки ден, година подир година. Чакай да пресметнем. — Той направи бързо някакви изчисления със сметачната си линейка. — Това прави почти петстотин и петдесет долара годишно. Няма да забогатеем, но ще си помогнем за наема.

— Но ние не можем да оставим машината тук — каза Грегър и погледна с тревога към непрекъснато растящата купчина от тангрийз.

— Ясно, че не можем. Ще намерим някой незастроен парцел извън града и ще я оставим да си работи там на воля. Могат да извозват материала, когато си поискат.

Грегър се обади на О'Тул и каза, че ще са щастливи да сключат сделката.

— Много добре — каза О'Тул. — Знаете къде е заводът ни, нали? Можете да докарате материала по всяко време.

— Ние ли да го докараме? Помислих, че вие...

— При цена петнадесет цента на тон? Не, ние ви правим услугата, като ви отърваваме от него. Вие ще го докарате.

— Това е вече лошо — каза Арнълд, след като Грегър остави слушалката. — Стойността на превоза...

— Ще бъде много по-висока от петнадесет цента на тон — довърши Грегър. — По-добре да спрем дотук, докато не решим какво да правим.

Арнълд прегази до Производителя.

— Чакай да помисля — каза той. — За да го изключа, трябва да използвам лаксиански ключ. — Той огледа лицевата страна на машината.

— Хайде, изключи го! — каза Грегър.

— Ей сегичка.

— Ще го изключиш ли най-сетне, или не?

Арнълд се изправи и се засмя смутено.

— Не е толкова лесно.

— Защо да не е?

— За да го изключим, ни трябва лаксиански ключ. А с такъв ние, струва ми се, не разполагаме.

Те прекараха следващите няколко часа в неистови телефонни обаждания из цялата страна. Грегър и Арнълд звъняха в музеи, изследователски институти, археологически катедри на университети и всекиму, за когото можаха да се сетят. Никой никога не беше нито виждал, нито чувал за лаксиански ключ.

Под напора на отчаянието си Арнълд позвъни на Джо, междузвездния вехтошар, в магазина му в търговската част на града.

— Не, нямам лаксиански ключ — каза Джо. — Защо мислиш, че ти продадох тази джунджурия толкова евтино?

Те оставиха телефона и се спогледаха. Мелджийският безплатен производител весело бълваше своя поток от безполезен прах. Два стола и един радиатор бяха изчезнали в него, а сивият тангрийз прииждаше вече до нивото на писалището.

— Добричкият ни малък пчеловник! — каза Грегър.

— Ще измислим нещо.

— Кой, ние ли?

Арнълд се втурна при книгите си и прекара остатъка от нощта в търсене на друга някаква употреба на тангрийза. Грегър трябваше да изрине сивия прах в преддверието, за да не потъне цялата канцелария в него.

Утрото настъпи и през мъглата от сив прах слънцето заблестя весело по прозорците им. Арнълд стана и се прозина.

— Има ли нещо радостно? — попита Грегър.

— За съжаление нищо.

Грегър прегazi из стаята и излезе за кафе. Когато се върна, домоуправителят и двама едри червендалести полицаи крещяха нещо на Арнълд.

— Да вземете да изчистите до прашинка преддверието ми от този пясък — нареждаше с писклив глас домоуправителят.

— Освен това има и наредба, която забранява отварянето на фабрика в търговския квартал — каза единият от червендалестите полицаи.

— Но това не е фабрика... — опита се да обясни Арнълд. — Това е Мелджийски безплатен...

— А пък аз казвам, че е фабрика — прекъсна го полицаят. — И ви нареждам незабавно да преустановите дейността ѝ.

— Именно в това е въпросът — рече Арнълд. — Изглежда, не можем да изключим машината.

— Не можете да я изключите ли? — Полицаят ги изгледа подозрително. — Вие подигравате ли се с мен? Казвам ви, че *трябва* да я изключите.

— Но моля ви, кълна ви се, че...

— Слушай, умнико, ще се върна след един час. Или ще спрете това нещо и ще изхвърлите този боклук оттук, или ще ви връча призовка.

Тримата мъже си излязоха.

Грегър и Арнълд се спогледаха, а след това се обърнаха към Безплатния производител. Тангрийзът бе стигнал вече до нивото на бюрото и продължаваше упорито да приижда.

— По дяволите — изкрещя с истерична нотка в гласа си Арнълд. — Трябва да има изход от това положение. Трябва да има пазар! Всичко това е безплатно, разбираш ли? Всяка прашинка от този тангрийз е безплатна, безплатна, безплатна!

— Спокойно — каза Грегър, като уморено изтупваше прах от косата си.

— Нима не разбираш? Ако човек се сдобие с нещо безплатно, и то е в неограничени количества, би трябвало да има някакво приложение за него. А всичко това тук е безплатно...

Вратата се отвори и един висок слаб мъж в тъмен служебен костюм влезе вътре. Той държеше някакъв сложен на вид уред в ръката си.

— Ето къде било — каза мъжът.

Грегър бе осенен от внезапна налудничава мисъл.

— Това лаксиански ключ ли е? — попита той.

— Какъв ключ, казахте? Няма такова нещо — отвърна мъжът. — Това е разходомер.

— О, така ли? — каза Грегър.

— И ми се струва, че той безпогрешно ме доведе при източника на нашите безпокойства — каза мъжът. — Аз съм мистър Гарстеърз. — Той избърса праха в единия край на писалището на Грегър и като погледна още веднъж скалата на разходомера, започна да попълва един формуляр.

— За какво става въпрос? — попита Арнълд.

— Аз съм от градската електрокомпания — обясни Гарстеърз. — От вчера по обяд забелязахме внезапно мощно изтичане на енергия от нашите източници.

— И смятате, че то е предизвикано оттук? — попита Грегър.

— От тази ваша машина — отвърна Гарстеърз. Той попълни формуляра, сгъна го и го постави в джоба си. — Благодаря за съдействието. За тази консумация, разбира се, ще ви изпратим сметка. — Той с усилие отвори вратата, след това се обърна и погледна още веднъж към Безплатния производител.

— Сигурно произвежда нещо изключително ценно — каза той, — за да оправдава разхода на толкова много енергия? Какво е то? Платинен прах?

Той се усмихна, кимна приятно и си отиде.

— Безплатна енергия, а? — обърна се Грегър към Арнълд.

— Е — каза Арнълд, — ясно е, че ще я вземе от най-близкия енергиен източник.

— Така, значи? Черпи енергия от въздуха, от космоса, от слънцето. И от линиите на електрокомпанията, щом са наблизно.

— Така излиза. Но основният принцип...

— По дяволите основния принцип! — изкрещя Грегър. — Излиза, че не можем да спрем тази проклетия без лаксиански ключ, че никой няма лаксиански ключ, че ние потъваме в безполезен прах, който дори не можем да си позволим да извозим, и накрая горим енергия сигурно колкото изгубила светилото си новооткрита звезда.

— Все пак трябва да има някакво разрешение — каза мрачно Арнълд.

— Така ли? Може би ти ще го намериш?

Арнълд седна там, където преди стоеше масата му, и закри очи. На вратата се почука силно и отвън се чуха сърдите гласове.

— Заклучи вратата — каза Арнълд.

Грегър заклучи. Арнълд продължи да размишлява още няколко минути и стана.

— Не всичко е загубено — каза той. — Въпреки всичко тази машина ще ни направи богати.

— Да вземем да я унищожим — предложи Грегър. — Да я хвърлим в океана или да направим нещо друго от този род.

— Не! Реших какво ще правим! Хайде, тръгвай да загреем космическия кораб.

Следващите няколко дни бяха твърде напрегнати за Службата „А.А.А.“ Трябваше да наемат хора, и то на безбожни цени, които да разчистят сградата от тангрийза. След това възникна въпросът, как да се качи в космическия им кораб машината, която не преставаше да бълва сивия си прах. Ала най-сетне всичко бе готово. Безплатният

производител стоеше в трюма и докато бързо го пълнеше с тангрийз, корабът им излезе от орбита и стремително се понесе напред.

— Всичко е въпрос на логика — обясняваше Арнълд по-късно. — Естествено, че на Земята няма да има пазар за тангрийза. Следователно няма смисъл човек да се трепе да го продава на Земята. Докато на планетата Мелдж...

— Знаеш ли, цялата тази работа не ми харесва — каза Грегър.

— Обезателно ще успеем. Много е скъпо да превозваме тангрийза до Мелдж. Ето защо трябва да пренесем цялата си фабрика там. И там вече нашият поток може спокойно да се лее.

— Ами ако и на Мелдж търсенето е слабо? — попита Грегър.

— Как така слабо? Та този прах е като хляб за мелджийците. Той е основната им храна. Можем ли да изтървем такава възможност?

След две седмици в космоса те съзряха Мелдж от дясната страна на носа на кораба. Пътуването до нея бе оказало дълго. Целият трюм бе пълен с тангрийз. Бяха го запечатали, но растящото налягане заплашваше да пръсне стените на кораба. Наложиха се всеки ден да изхвърлят тонове сив прах, но това отнемаше време, а и причиняваше загуба на гориво и въздух.

И така те влязоха в орбита с трюм, натъпкан до краен предел с тангрийз, с изчерпани запаси от кислород и с напълно студен кораб.

Веднага щом се приземиха, един едър митничар с оранжев цвят на кожата се качи на борда на кораба им.

— Добре дошли — поздрави ги той. — На нашата незначителна малка планета рядко идват посетители. Ще останете ли за по-дълго?

— По всяка вероятност — отвърна Арнълд. — Възнамеряваме да започнем търговия тук.

— Отлично! — възкликна митничарят с щастлива усмивка. — Нашата планета се нуждае от свежа кръв, от нови предприятия. Мога ли да ви попитам с какво ще търгувате?

— Ще продаваме тангрийз, основната храна на...

Лицето на митничаря се помрачи.

— Ще продавате какво?

— Тангрийз. Имаме Безплатен производител и...

Митничарят натисна едно копче на нещо подобно на ръчен часовник.

— Съжалявам, но ще трябва да си тръгнете незабавно.

— Но ние имаме паспорти, разрешително и...

— А ние имаме закони. Трябва да си заминете веднага и да вземете със себе си и вашия Безплатен производител.

— Вижте какво — каза Грегър. — На тази планета сигурно има частна стопанска инициатива?

— Но не и в производството на тангрийз.

Цяла дузина бойни танкове забоботиха отвън по аеродрума и образуваха обръч около кораба. Митничарят се измъкна през люка и тръгна надолу по стълбичката.

— Почакайте! — извика отчаяно Грегър. — Вероятно се страхувате от нелоялна конкуренция. Добре тогава, приемете Безплатния производител като подарък от нас.

— Не! — извика Арнълд.

— Да! Само го изкопайте и го вземете. Хранете бедните с него. А на нас можете да ни издигнете някой паметник след време.

Появи се още една редица бойни танкове. Над тях се спуснаха ниско старомодни реактивни изстребители.

— Махайте се от тази планета! — изкрещя митничарят. — Наистина ли мислите, че можете да продавате тангрийз тук, на Мелдж? Вижте наоколо!

Те се огледаха. Аеродрумът бе сив и прашен, а наоколо се сивееха небоядисани сгради. Зад тях, чак до веригата от ниски сиви планини, се простираха сиви пусти полета.

На всички страни, докдето стигаше погледът им, всичко бе посивяло от тангрийз.

— Да не искате да кажете — попита Грегър, — че цялата планета...

— Съдете сами — каза митничарят, слизайки заднишком по стълбичката. — Старите занаяти са се породили тук и все още се намират глупаци, които да се занимават с техните произведения. А сега тръгвайте! Но ако някога намерите лаксиански ключ, върнете се и само назовете цената си.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.